

Ferenczi Enikő

Pirka

(Részlet a *Szarvasűnő népe* című regényből)

„...Mondják, hogy ezekenél (értsd: szkítáknál) még senkiről sem beszéltek, hogy irigykedett, gyűlölt vagy félt volna, életük közössége és igazságuk miatt...”

(Nicolaus Damascenus: Csudálatos szokások gyűjteménye¹)

a magas fűtenger közepén állt és az ezüstös fejű árvalányhaj ringását utánozta. Jobbra-balra lengette karját a szélben. Feszesen kinyújtotta a szél erősödésekor, lazán a teste mellé ejtette elpihenésekor. Hosszú ujjú inge alatt, mint megannyi táltoscörgő, aranykarkötői csilingeltek. A nyakában lógó bőrrerszény is aprókat rándult a mozdulataitól. De még a vállán viselt íj is bele-beleremegett.

Annyira egynek érezte magát az ezüst-zöldes hullámzással és a verőfényvel, hogy csakhamar derékből is *hajladozni* kezdett. Egyre több rövidebb-hosszabb *hajszála* szabadult ki a homlokára kötött bőrpánt alól; ahány *szál*, annyifelé lengedezett. Csupán a háta közepén barnálló hajfonata állt ellen a *szélnek*.

Pacsirták kúsztak ferdén és libegve a magasban. Másfelé százféle éneket fűjtak. Ott, a ligetes puszta felett azonban ugyanazt az egyet: kezdetként hosszasan elnyújtott fuvolahangokat, befejezésüképpen összekapkodott, szaggatott rövideket. Megfogyatkozott foszlányokban vitte a szél a leány felé az ismerős dalt.

Pirka hirtelen megmerevedett. A messziről tajtékzó fergeteget hallotta közeledni és a madarakra figyelt. Összehúzott *késpenge-keskeny* szemmel nézte, ahogy a láthatatlan erő felkapta és messzire *hajította* őket a levegőégben. Csaknem őt is lesodorta a lábáról... Behúzott *számyakkal*, égből hulló mennykövek-ként vágódtak a pacsirták a földre, talán valahol éppen a fészkeik közelében, amikor nemsokára kifulladt a szél haragja.

„Ki hamar *gerjed*, *gyorsan* csillapodik”, gondolta a leány a szélroham kavargó nyomába nézve.

Egyszeriben eszébe jutott a feladata: tüzoktojásért küldték. S ő meg, mint ki jól végezte dolgát, csak állingál és álmodozik a fűben. Sokat összegyűjtött már, igaz, de elférne még néhány a földre tett zsákjában. Nehogy ismét belékössön a mostoha! Hisz apja, negyedmagával, az íjkészítők falujába ment éppen. Tekintélyének emléke nem védheti, majdani nemzetségfői tisztje sem óvhatja! Még a

¹Valamennyi szkítákra vonatkozó ógörög idézet forrása Télyf János: *Magyarok őstörténete — Görög források a scythák történetéhez*, 2001

kálmoson² is csomót keres a mostoha, ha órála van szó. S főképpen olyankor, ha nincs otthon az apja. S aki keres, az legtöbbször talál is valamit. Mindegy, mennyire parányit és jelentéktelent.

Majdnem egy holdhónapja tán' hallották errefelé dürgeni a kakasokat. Messziről látta, hogy egy nagytermetű hím épp a tollúfű mezsgyéjén járta a táncát. Böhönc fehér gömbhöz hasonlít, amikor felfújja magát és szétmereszti a csőre tövéén éktelenkedő dísztollakat, hogy magához csalogassa a tyúkokat.

Sok a fészek erre. Ebben a fütengerben futulyázták³ össze múlt kikeletkor is a tojásokat a kisebb fiúkkal, mert a pákászás a férfiak dolga. Miért, miért nem, ő az egyetlen leány, akinek az őszek tanácsa megengedte, hogy az állati táplálékok gyűjtésében is segédkezzen. Társnői, ősi szokás szerint, csak növényt szedgethetnek. — Volt is szaporája a szerzeménynek! Este parázs közé tették, épp csak annyi időre, hogy megkeményedjen kissé a fehérje, de kiszippantható maradjon még a sárgája. Úgy ízletesebb. A köhögők ellenben nyersen isszák, mert csak akképpen használ.

Nyelt egyet. Jobb, ha most nem gondol az éhségére! Miért szegné véle a kedvét? Hisz oly jó a hosszú fűben álldogálni, Egek Ura áldott fényével egybeolvadni, szent tüzétől átmelegedni...

Remélte, nem találkozik ismét tyúkokra vigyázó kakasokkal. Épp az imént támadt rá az egyik természetesebb. Harcias fajta, alig tudta elkergetni magától. Könnyen megcsíphette volna! Ilyentájt párját és tojásait, később pedig kicsinyeit védi. Pontosan úgy, amiként törzsének férfiai. Mégcsak eljjesztésképpen sem akarta használni az öve jobboldalán viselt egyenes pengéjű kést. Pedig épp a keze ügyében lett volna a markolata, szépmívű bőrtokjából villámgyorsan kihúzhatta volna. De még az *új* sem kapható elő ilyentájt.

Nem szabad bántani őket!

Minden szaporasággal kapcsolatos dolog szent és védett, hisz a folytonosságot biztosítja: a jövődő nemzedéket.

Csupán akkor emelhet ki a fészekből tojást, ha legalább három-négy van benne. — Igaz, nem is igen szokott ennél többet tojni a tyúk. — Legkevesebb két tojásnak mindig maradnia kell a fészek keltető melegében! Az utánpótlást mindenképpen biztosítani kell! *Törzs* hozta *törvény* ez, miként az életük rendjét szabályozó többi is.

Akár értik, akár nem értik, még a kicsinyeik is fújják, hisz minden holdsarlókor újra és újra eléneklik őket. A falu tüze melletti szálfacsúcán, minden kéménynél magasabban lobognak a szélben az áldozati lóbőrre korommal *rótt* és *rótt* földfestékekkel bekarikázott jelek, melyeket zengve ismételnék⁴ a táltos után, ha

²*Acorus calamus*, ázsiai eredetű idegerősítő, vértisztító, gyomorerősítő hatású vízinövény, az ókori szerzők közül Hippokrátész, Theophrasztosz és Dioszkoridész írt a gyógyhatásairól

³Vagy fúvászás, a tojásgyűjtést nevezik így Bodroghözben (*A magyarság néprajza*, I., 33. old.)

⁴Arisztotelész: *Problemata*, 19,28

holdnapról holdnapra összegyűlnek. Fokról-fokra bontakozik ki az intelmek értelme; sosem felejtik el, ha már megvilágosodott egyszer. Szívük mélyéből csíráznak ki, fejükben ütnek tanyát és jobb kezükkel gyakorolják a jócselekedeteket.

Ki tudja, mióta éltetik ezek a szokások a törzsüket? Eredetükre borította már a felejtés hófehér szakállát a vénséges vén idő... Még a regősök sem tudják, pedig ők valamennyiüknél több előttük járó nemzedék dolgára emlékeznek és emlékeztetnek. Folyton azt mondogatják: „amint szokunk, úgy élünk”, de azt is sűrűn, hogy: „jó szokás gazda a háznál!” Egy bizonyos: törvények nélkül szétporladnának, mint a rónaság szélfújta göröngye, ha nincs földhöz rögzítő gyökér a közelben.

Föl tudnák-e egyáltalán idézni a hajdant, ha a törzs történetének őrizői és tanítói, a regősök nem lennének? Akik eszükbe vésvé az ajkukon viselik régmúltjuk dicső tetteit, hogy ünnepekkor és népgyűlésekkor újra és újra felelevenítsék őket,

hogy szájról-szájra terjedjenek,
hogy az ő ivadékaira is átszálljanak egyszer,
hogy nyomuk sose vesszen!

Ügyelni kell rájuk, mint tüzük kovakövére, mint kenyérük kovászára, mint hitük és tudásuk töretlenségére!

...hajdanában Ázsiában éltek vala a szkíták, de a velük hadakozó törzsek⁵ miatt kénytelenek voltak elhagyni országukat. Asszonyaikkal, barmaikkal és mindenféle más jószágaikkal átkeltek az Araksz⁶ folyón és a tenger melléket foglalák el. A pusztán korábban megtelepedett rokon lovasnépek⁷ (bár két pártra szakadtak és egymás között összejecaptak) békésen adák fel országukat a túlerőt látva...

(Hérodotosz IV. könyve alapján)

Hirtelen eszébe jutott az, amit törvényeik énekének végeztével többször kinyilatkoztatott már a táltos:

„Valamilyen rejtett célja van vélünk az Egek Mindenható Urának, a Világ Világosságának! Ha elhagytuk is őseink földjét, nem felejtettük el kijelölt küldetésünket. Még akkor sem, ha hosszabb időre elapadt a népünk, ha kényszerűségből szétágazódtunk vagy éppen rokon törzsekkel keveredtünk...

⁵Masszagéták

⁶Az ókori Araxész, a Kürosz (mai Kura) mellékfolyója; több szerző a Jaxartésszel (Szir-darja) azonosítja, annak ellenére, hogy nemcsak Hérodotosz (IV. Könyv, 11), de szicíliai Diodórosz is az Araxésztől délre levő területet jelölte meg a szkíták országául (II. Könyv, 43)

⁷Kimmerék, az ótestamentumbeli Jáfet fia Gomer leszármazottai (Gen 10); Askenáz (a név a „szkítákra” utaló asszír *askeuzi* vagy *iskeuzi* rontott változata a szakértők szerint) Gomer egyik fia volt; Josephus Flavius viszont úgy tudta, hogy a szkíták ősatyja, Magog, Gomer testvére volt (Zsidó régiségek, I. 1); Jan Bouzek, cseh történész szerint a régészeti leletek alátámasztják a rokonságot: nem lehet különbséget tenni a kései kimmer és a korai szkíta anyag között. (Iranian Peoples: The Scythians - www.cais-soas.com/CAIS/Anthropology/Scythian)

Ezért mosdatták meg Szekét⁸ a bátyjai a szent folyóban, a Borban⁹, minek utána *kénkövel* rajzolták a homlokára és *nyakára* a tűz tisztító jelét; aztán a szárított *kenderlevél*¹⁰ s a kunkorodó fahéj¹¹ porával kevert vajjal *kenték* be a testét — ahogyan az idők kezdetétől lehetett szokásban —, majd egyhangúlag megfogadták, hogy hű társai lesznek szent feladata teljesítésében. Egyesült erőt jelentő pajzsként emelték végül a fejük fölé az öccsüket. Égúr áldott védelmét kérték az eskü szent szavával megpecsételt testvéri szövetségükre, hiszen a *frigy* az együttselekvés ágya és *riigye*. Ezek után Szeke nagyobbik bátyja a napnyugati, a kisebbik a napkeleti végekre költözött, hogy testvérük népét két oldalról védje.”

Itt mindig szünetet tartott mondandójában Tas apó — Pirka is nyelt egyet, még a táltos kézmozdulatát is öntudatlanul utánozta —, hogy aztán ünnepelesen és felszólítólag hozzátegye:

„Nemzetségünk erének, törzsünk patakának, a testvértörzsek folyójának, a nagy szkíta folyamnak mindenképpen el kell majd jutnia oda, ahová a Mindenható elrendelte. Múlt tudásával kell felvértezni, élő szeretettel kell táplálni és jövőt oltalmazó tettekkel kell erősíteni a népet, hogy feladatának eleget tehessen!”

Lehunyta a szemét, színfoltokat látott egymás után váltakozni. Haloványokat, ha lazán; sötéteket, ha szorosan zárta össze. Naparany, életzöld, vérvörös... és iszapfekete.

Színjátékát a táltos suttogó hangja zavarta meg. Háta mögül, a fény felől halotta tisztán és tagoltan.

„Én támasztottam volna fel az emlékezéssel? Vagy a jövő világából fújta volna errefelé a szél? Semmi sem történik véletlenül...”, gondolta. Mindenről megfélekedve állt a fűben, mintha gyökeret vert volna a lába a különös élménytől.

Egyre erősödött Tas apó hangja, míg az ivókürt ércességéhez hasonló harsogással ekképp nem szólott, immár egyedül őhozzá: „népünk életútja nem a jelenlegi »szkíta vidéken, a hozzáférhetetlen pusztaságon«¹² vette kezdetét és nem itt

⁸Hérodotosz egyik eredetmondájában (IV. 10.) szereplő szkíta ősatya, Szkütész, szerző magyarosította változata

⁹A Fekete-tengerbe ömlő Dnyeper ógörög elnevezésének, a Borüszthenésznek egyszerűsített változata, nem ok nélkül, hiszen manapság is „borvízként” emlegetik Székelyföldön a jóízű, savanykás vizeket; Hérodotosz azt is megemlítette, hogy a szkítaföldi vizek közül a Borüszthenész volt „ivásra a legkellemebb” (IV. 53.)

¹⁰*Cannabis sativa*

¹¹*Cinnamomum iners* (kassziafa) arábiai, etiópai, valamint kínai eredetű fűszer, a szent kenet egyik alkotóeleme (*Exodus* 30:22-25.); nevét a héber *qinnamon*ból eredeztetik, amely kiejtés- és jelentésbeli rokonságot mutat a „kín”, „ken”, „könny” egymással szoros kapcsolatban álló egy töről fakadó ősi gyökeinkkel, a „kék üvegpasztát” (*pate de verre*) jelentő ógörög *küanosz*szal, valamint latin (*ungere*) és kelta gyökökkel (portugál *unção*, skót gael *ung*); az angol *Kenneth* személynév óangol előzménye, a *Cyneath*, „királyi esküt” (áttételesen „felkentet”) jelent

¹²Aiszkhülosz: *Prométheusz*, 1-2.

fog véget érni egyszer. A Kőközön¹³ és a Szkíta-tengeren¹⁴ túl sok helyütt megfordult már a törzsünk. Valahonnan délről érkezünk erre a rengeteg nagy rómaságra, sólyomarcú istenünkkel, agancsos szarvasünő ősünkkel, táltos lovainkkal, szent tárgyainkkal és éltető szokásainkkal együtt. De egyetlen emberfia sem tudja már visszagombolyítani törzsünk történetét a kezdetekig. Sok helyütt kirottosodott és elszakadt az emlékezés fonala. Talán a legősibb sírok elhagyásáért történetett mindez...

Megrovásképpen?

Vagy talán figyelmeztetésként?

Hisz minden jel arra mutat, hogy innen is hamarosan továbbállunk!”

...Három fia vala Herkének¹⁵, a nagy vadásznak — „aki maga is szkíta ijakkal élt, tanítván egy bizonyos Tentar nevű szkítától”¹⁶ — egy erdővidéki¹⁷ asszonytól, a „földszülte szűztől... akinek testének felső részei női, az alsók pedig vipera-alakúak”¹⁸ voltak. Ezek nevei Ág¹⁹, Gál²⁰ és Szeke valának. Amikor mindhárman felserdülének, anyjuk előveré az atyjuk hátrabagytá újat és övet a végeresztéken függő ívócsészével, hogy a lelkére kötött útmutatások szerint kipróbálja velük fiai erejét. Hármójuk közül csupán a legkisebbik vala képes atyjuk módján kifejteni az újat és derekára kötni az övet. Ekképpen tehát Szeke marada az anyai földön, testvérei pedig más tartományokba valának kénytelenek költözni...

(Hérodotosz IV. könyvének egyik eredetmondája nyomán)

Azt mondogatják regőseik a legkorábbi eleikről: Kos fia Nimród²¹ leszármazottja a szarvasünő népe. Annyi gyermeke volt a nagy vadásznak, mint a rosta lika vagy még eggyel több is az idő legelején. Ezek ivadékaiknak egy része sokasította be szerteszerint előbb a Kőköztől délre eső vidékeket, később pedig a tengermelléki pusztaságot...

Ha éppen felhőtlen az este, Tas apó felmutat az égre, a rájuk figyelő és ügyelő hatalmas égi ősré, akinek három erénykő ragyog az övében. Egyik a bátorság, másik a hűség, a harmadik pedig az igazságosság köve.

¹³Kaukázus (Badiny Jós Ferenc olvasata)

¹⁴Ezen a néven is emlegették a Fekete-tengert (Theokritosz: XVI. *pásztor dal*); a nagy görög gyarmatosítás előtt Póntosz *Áxeinosz*nak, azaz „Vendégtelen-tengernek” (Pindarosz), később pedig általánosan *Euxeinosz*nak „Vendégfogadónak” nevezték

¹⁵Héraklész

¹⁶Héacleai Hérodor: 5. *töredék*

¹⁷Dnyeperen túli tengermelléki erdős tartomány, Hüliaiként szerepel Hérodotosznál (IV. 18-19.)

¹⁸Szicíliai Diodórosz: II. 43.

¹⁹Az agathürszosz törzs nevének személynévre való visszavezetése (a szerző)

²⁰A gelon törzs nevének személynévre való visszavezetése (a szerző)

²¹A bibliai Ham unokája és Noé dedunokája, az özönvíz utáni első birodalom királya

Magához, az Egek Urához fohászknak Nimród segítségével, kinek számot is kell adniuk arról, hogyan szolgálták és szolgálják népüket, hogyan maradtak és maradnak hozzá hívek. Áldott nép az övéké: ősök őse is védi őket a Magasságos mellett. Még akkor is talán, amikor elenyészik az újraszülető reggel fényességében...

Jövendőjüket is félig-meddig ismerik már, mert többször kinyilatkozta a főáltosuk: napnyugatra, Hegyentúlra²² vándorol majd egyszer a népük, a hajdanában távolba szakadt rokonaikhoz. Jóllehet az idők kezdetétől ott élő népek is atyafiaik, mert ugyanazt a nyelvet beszélik és a rovásaik is többé-kevésbé megegyeznek, állítják az onnan érkezők. — „Ezért költözhetett oda, ejsze, a fehérlő törzse is!” —vélték az őszek. — „Csodálatosan bőséges folyamai vannak nagy számban, sok gyümölcse és bő termése”²³, mesélik néhanapján a vándorok.

Akkor fog áltosuk látása beteljesedni, amikor újból nagy földindulása leszen a népeknek.

Többször tért vissza ő is hasonló álommal a túlsó világról. De csak az apjának merte elmesélni, s csak akkor, amikor harmadjára látta már minden félelemkeltő részletével ugyanazt.

[...Honnan, honnan nem, szénszínre mázolt harcosok jelennek meg roppant tömegben, akik mindenestül felforgatják és feldúlják a pusztát. Igencsak megfogyatkozik a bátran szembeszállók sora s megsokasodik a felkészületlen rajtavesztettek száma a küzdelemben. Égúr segítségével azonban nem szárad ki a nagy székita folyam.

Egy részük Kőközön túlra, dél felé menekül, oda, ahonnan valamikor elindult vagy éppen séggel továbbállt a népük, de amelyet más szokású népek laknak már.

Másik águk az éjszakai erdők felé bujdosik és ideig-óráig ott lakozik, amíg megfogyatkozva bár, vissza nem térhet a rónaságra, ahol a frissen letelepedett népekkel szerződnek.

A napnyugta felé bujdosó szarvasünnő törzse marad épségben a hajdani pusztai ős, Szeke napnyugati véreivel keveredve...]

Egy esztendeje lehetett talán? Mennyire elkomorodott az apja, amikor elmesélte neki! Hitetlenkedve nézett rá és sokáig nem lehetett szavát venni. Este aztán öregapjával látta komoly beszélgetésbe merülni. Suttogva, szűkszavúan, lényegre tapintóan, ahogy kettesben szoktak, ha gondjuk-bajuk volt. Sejdítette, órála csurran-cseppen a szó, minthogy mindketten többször pillantottak felé. Mint ha némi gondterheltség terült volna szét a máskor oly kifürkészhetetlen arcukon! — Azt követően az őszek tanácsát is felkereste az apja. Egészen biztos volt már akkor abban, hogy álmához kapcsolódik a két tanácskozás.

²²Erdély; a IX. századnál sokkal korábbi elnevezés lehet: a szanszkrit, perzsa, ógörög, kelta és germán *ard- és *erd- gyökök összejelentése (a magyar alakváltozat összecseng ezekkel): „erdőborította, folyóvíz-öntözte fennsík”

²³A magyarok története — Táríh-i Üngürüs, 8 (<http://www.terebess.com/keletkult/taríh.rtí>)

„A jövő tudását hoztam volna magammal a túlsó világról?“, töprengett rajta azóta többször is. „A főtáltos szerint is régi eleinkkel és a törzsről korábban leszakadt rokonainkkal fogunk találkozni majd egyszer.”

Azóta változott meg apja iránta való viselkedése: megkülönböztetett figyelemmel kíséri. Szigorúbb lett hozzá: többet kíván tőle, mint amennyit leánygyermektől kérni szokás és keményebben rója meg, ha számadása során hibázik valamiben. Ma is büntetésből gyűjti egyedül a tojásokat... De legalább megvédi a mostoha szidásaitól, ami érthetetlenül szokatlan a törzsüknél. Hisz mindig az asszonyok hatás^{köré}be tartoztak a gyermekek, különösképpen a lányok. Neki ellenben apja osztogatja álma óta a feladatokat és apjának is kell elszámolnia dolgai végeztével. Ezért csepi annyit a mostoha, amikor a szülője nincs odahaza: csorba esett asszonyi tekintélyén a meg^{ker}ülésével...

Úgy koslattak Pirkában az emlékek, mint amilyen szeszélyesen a szél változtatja az irányát a pusztán. Ismét a regősökre gondolt. Az egy töről való származás emlékének őrizői ők. Olyanok, mint kikeleti versengésekkor a folyó fölött áthajló, egymásba kilőtt nyilvesszők. A közösségi emlékezés ízei és ívei. Hallják még a régmúlt *hívó* s intő szavát a túlsó partról és *híven* őrzik is azt. Ekképpen maradhatott életben törzse hite is.

Hányszor is elmondta már néki ezt az édesapja akkor, amikor mindenki visszavonult már aludni és pusztán ők ketten maradtak a kövekkel körülrakott, sárral kitapasztott falutűzhely hamvadozó lángja mellett, a pislákoló parázsba bámulva, amelynek pattogásából mintha az ősök hangját is kihallották volna. Az élménytől mindannyiszor megborzongott a lelkük. Semmit nem mondtak, szavak nélkül is megértették egymást. Arra is visszaemlékezett, hogy közelebb húzódott olyankor az egyenes háttal ülő apjához, akinek arcán a tűz apadó fénye reszketett vöröslően és kikémlhetetlenül. Szerette volna a vállára hajtani a fejét. Több ölelésre vágyott, amióta meghalt az édesanyja...

Akkor történt, amikor az ötödik gyermekét szülte. Napokon és éjszakákon át tartott a sátorbeli vajúdása. Először *ülve* próbálkozott, aztán a hátán fekve. Mindvégig görcsbe rándult arccal tűrte. Jajgatott, ahogy a száján kifért, amikor belefáradt már s ujjait a deréka^{ly}ba *vájta*. Annyira elgyengült végül, hogy alig pihedett az izzadtságától átnedvesedett gyapjútakarón.

Hiába tett meg minden tőle telhetőt az öreganyja, aki minden nemzetségbeli gyermek születésénél *vaj*koskodott.

Hiába dugta idejekorán menyé takarója alá a nemzetség kétélű mennykőszekercéjét és itatott napistenvirág²⁴ párlatot véle, hogy a könnyű szülést segítse.

Hiába kente be macskagyökérlevél²⁵ és cserebogyópor²⁶ *vajjal* összekavart írjával a derekát, hogy enyhítsen a *fáj*dalmán.

²⁴Orvosi székfű v. kamilla (*Matricaria chamomilla*)

Hiába *szurkálta* körös-körbe a vastújével *vajúdó* menyé szülőszékének a nyílását, hogy *kéint* tartsa a mindenfelől leselkedő, *kéim*mal járó *rosszat*.

Hiába térdelt a házi tűzhely elé érthetetlen varázsszavakat motyogva, miközben egy parányi *zörgő mákgubót* bontott ki óvatosan a jobb markába — úgy, hogy közben éberem ügyelt a *magokra*, nehogy egy is elguruljon közülük —, majd szorosan a két tenyerébe *zárta* és a tűzbe révedve többször *megrázta*, csörgőhöz hasonlóan, hogy végezetül egyetlen biztos és hirtelen mozdulattal a lángok közé dobja.

A nemzetség ezüsttükrét hagyta legutoljára: a *tisztító tűz képét* gyűjtötte össze rajta, miközben a fényét menyé testére irányította, hogy *képes* legyen a rontást *elűzni* róla. Erősen gyanakodott már akkor, hogy nagy a *baj* s hogy *bűbájainak* nincsen foganatja.

Szakértően tapogatta ki végül a szenvedő felpúposodó hasát, hogy a magzatot kinyomja belőle, mert be szabad avatkozni végső megoldásként a dolgok rendjébe. Érezte, nem úgy áll a magzat teste, ahogyan a szülés zavartalan lefolyásához kellene, ki-*kidudorodott* időnként szorultában, gyomortájon, a fej pici gömbje. Úgy látta, nemcsak a bajhozó *gonoszok*, de a *gondviselő* jószellemek sem engedik, hogy a *kisded* megszülessen...

Újból átélte kislánykori félelmeit a visszaemlékezéssel. Mindvégig a ház sarkában kucorogtak vagy szenderültek éppen álomra a hűgával. Enni és inni adott Kincsának, ha éhes-szomjas volt; megvigasztalta, ha sírt; csendre intette, ha hangosan beszélt, hogy öreganyjuk ártalom-oldó, baj-zargató igéi megfogjanak és beteljesedjenek. Bármennyire hegyezte is a fülét, nem értette, mit mormogott, dűnnyögött, suttogott, püsmögött folyton-folyvást ott a ház közepén felállított sátorban. Sejtette, semmiképpen sem tudja világra segíteni a kistestvérüket, hisz majdhogynem kővé dermedt, miután végképp kifogyott a szavakból és a szerekből. Látta, pusztán a szája széle remegett, csupán a szemhéja rebbent, amikor a tűz *éles* nyelve váratlan kékes *elenségeskedéssel* fel-fellobbant, hogy sűrű pattozás közepette fenyegetően kinyúljon feléje. Mellére ejtett fejéből kiolvasta, hogy semmit sem tehet immár a sors ellenében...

Minden részletre sajnóan visszaemlékezett Pirka. Még arra is, hogy megkönnyebbült békesség követte a furcsán elnehezült csöndet (a sirató asszonyok csak később jöttek), kiterített anyjával s a kuporgásba szunnyadt hűgával maradtak a házban. — Mikor surranhatott ki az öreganyja, hogy nem vette észre?

Tudta, anyja lelke szerencsésen kiszabadult a test börtönéből, hogy új formát öltön az alvilágon áthaladva és megmérettetve, hogy szemrevehetetlen eligazító árnyként segítse őket nappal és vezérlő fényes csillagként vigyázza éjszaka az álmukat.

²⁵*Valerianus officinalis*

²⁶Cseregalagonya (*Crataegus laevigata*)

Apjuk, mintha éppenséggel a föld nyelte volna el, aznap feljüket sem nézett. Ki tudja, hol bujdosott éppen, hogy könnyel könnyítsen a bánatán? Vagy talán hűséges lova mellett, a karámban vészelt volna át azt a napot? Egy bizonyos: a sírás-rívás az asszonyok dolga, a jövődöbéli nemzetségfő gyászát nem volt szabad másnak látnia és hallania. Főképpen akkor nem, ha asszony miatt kesergett az ember. Ellenben atyafiaik, de kiváltképpen testvérbarátaik halálakor bizvást a nyilvánosság előtt búslakodhattak a férfiak. Lenyírták a hajukat, levágták a szakállukat; lenyisszantottak egy darabot a fülükből, vagy a testüket sebeztek meg végtisztességtudóan. Fejedelmeik halálakor jóval nagyobb sebeket is ejthettek magukon. Olyan szkítát is emlegettek, nem is egyet, aki mély gyászában a háromvégű bronz nyílvesszejével szúrta át a bal keze fejét vagy a nyelvét, esetleg éppenséggel az orrcimpáját metszette tövig... Akár negyven napig is eltarthatott olyankor a siralom. Gyászszekéren hordozták körbe az örök életre felkészített fejedelmet, hogy a különböző települések lakói egyenként elbúcsúzhassanak tőle, hogy a szkíta törzsek bátor harcosai sorra csatlakozhassanak a gyászoló menethez. Lováival, szolgálival és kedvenc feleségével temették aztán el. Megfojtott ifjakat és lebunkózott lovakat²⁷ helyeztek föléje egy esztendő múlva, hogy prédára éhes rablók ellen védjék kincseit.

Két testvéréből jóval anyja halála előtt kiszállt volt a lélek.

Hároméves lehetett talán az öccse, amikor hóolvadás havában a jégdaraboktól morajló folyóba esett. Oly gyorsan és váratlanul történt, hogy nem tudták kihúzni a vízből s el sem temethették ekképpen. Másnap azonban mindnyájan megemlékeztek róla a folyóparton. Virág híján rügyező fűzfaágat dobtak az árba, azon a helyen, ahol utoljára látták felbukkani. — Tort csak a törzsjeggyel felavatott gyermekekért ültek. — Bizonyára nem juthatott el szokványos temetés nélkül, szegényke, abba a felső világba, ahol a holtak árnyelkei tanyáznak gondtalanul, ahonnan időnként vissza- visszatérhetnek, szerencsétlenséget zúdítva a földiekre, amennyiben nem kapnának tőlük elegendő tiszteletet. Talán éppen ő szólította alvilági szorultságában magához az anyját és magzatát, hogy nyugalomra *leljen* mellettük a *lelke*, hogy velük együtt nyerjen bebocsájtást az égbe.

Negyedik testvérébe nem *lebelek* életet a szellemek...

Kinyitotta a szemét és elgondolkodva bámult a messzeségbe. Játékos napfény ugrándozott az árvalányhaj kalászkok tetején, komor árnyék lappangott a száraz tövében.

Mikortól is érzi azt, hogy égi védőszárnyait anyja *árnya* reá borította? Emlékek után kutatott, amihez újra be kellett hunynia a szemét, hogy könnyebben megidézhesse azokat. Igen, fagyhagyó táján, nem sokkal anyja halála után lehetett...

²⁷Észak-Kaukázusban, a Kubán folyó környékén több olyan kurgánt találtak, amelyben akár 29 lócsontváz is volt; Hérodotosz 50-ről írt egy szkíta király temetése kapcsán (IV. 72.)

A táltos és az írvas²⁸ balzsamozta be anyja testét a holtak házában, amely a *temető* és az élők faluja közötti feleúton, az üvert²⁹ borító csepleszben³⁰ volt félig földbe ásva. Ezen a szertartáson senki sem lehetett jelen, hisz ők az alvilági sötétlő szellemekkel érintkeztek, akiknek a halott belső szerveit kellett felajánlaniuk, hogy békén hagyják s felvilági útjára engedjék a lelket. Palkával³¹, törekkel, *tömjénnel* és sóval *tömték* ki a beltől kitisztított hasüreget a szertartást követően, aztán a Fehérvárról³² hozott illatos *gyantával* és olajjal *kenték* be tetőtől talpig az *elbunytat*. Öreganyjuk is segédkezhetett a halottöltöztetésben. Legszebb *gúnyját* adták rá, végül hozománya ékszereivel díszítették fel, hogy a *túlvilágon* is használhassa a *tulajdonát*. Befejezéséppen karját, lábát vörösre festett *kendermazgaggal* kötözték össze, hogy ne árthasson halálában a nemzetségüknek, mert tűzvarázslatairól volt híres *távoli* törzse. A holtak házában hagyták *tavaszig*, a talaj felengedéséig, ahová senkinek sem volt szabad bemennie. Pusztán a táltosnak és az írvasnak, ha netalántán egy másik vérségükből is kiszállt volna időközben a lélek.

Anyja lovának a temetés napjáig viselték gondját, tilos volt azonban bárkinek is ráülnie. A másik életében sem nélkülözhetette a társát, aki az állatóssal együtt segítette át szellemét az árnyak világába... Kosfejes áldozati baltával bunkózták le a *hant* kiásása után. Levágott fejét és lenyúzott hátbőrét a sírba tették, hogy holtában is gazdaasszonya felé tekintsen:

leheletével melengesse, élesztgesse;

az alvilági útján elkísérje;

a fenti világba vigye s azontúl örökkön-örökké véle legyen.

Hiszen akár férfi, akár nő: a szkíta elválaszthatatlan a lovától. Nem képzelheti el az életet és a másvilágot nélküle: mintegy összenőtt véle... Nyakából kicsurgott vérét, isteni erejét egy edénybe fogták és a sírba *hintették*, hogy kellő időben a föld megnyílását segítse. Ugyanakkor a *védődévák*³³ hatalmát is erősíti a vér: a kincskereső sírgyalázók nyomába szegődnek s addig nem nyugosznak, amíg halálra nem szurkálják, tépdésik, kínozzák a becstelent.

²⁸„Írral gyógyító”, „írvos” (Czuczor G.—Fogarasi J.: *A magyar nyelv szótára*, I., 73. old.); a szerző az „írvas” változatot használja szívesebben, mert a *vas*nak tulajdonított mágikus erő is benne van a *-vas* végződésben

²⁹Itt süppedékes mélyedés

³⁰Csenevész erdő

³¹Csomós palka (*Cyperus glomeratus*), a sásfélék családjába tartozik

³²Olbia Pontiké szerző magyarosította változata; milétosziak alapította gyarmat a Hüpanisz torkolatánál

³³Több ősi kultúrában szerepelnek a *dévák*; szanszkrit nyelven „istenek”, „szellemek”, „félistenek”, „égi lények” az értelme; latinban *dives* „termékenyt”, „értékest”, *divino* „jóslást”, „istenit” jelent; nyelvünk a „döf”, „tév”, „véd”, „vét”, „dévaj”, „dévánkozik”, „deven-díroz”, stb. gyökszavakban és kifejezésekben őrzi a *dévák* emlékét.

Élénken visszaemlékezett arra, hogyan surrant be a holtak házába a temetés előtti napon, hogy búcsút vegyen édesanyjától. Máskor elhessegette volna magától ezeket a képeket, de most mindenre emlékezni akart, hogy a jövőjét mielőbb kibogozhassa...

A szűrőbe rejtett gyolccsal kötözte be a fejét, amiként halottöltöztetéskor Emő anyó tette, hogy ne ismerjék fel személyét a halottvédő szellemek, aztán szívdobogva nyomta be a földbe ásott, rózsefonatú ajtót. Latyakba ért az alja. Ügyelve lépte át a sarat, nemcsak a küszöbvédő lelkek miatt, hanem mert a földet borító irhát is árulkodó jelek nélkül kellett hagynia!

Nagy hassal feküdt az édesanyja a *bőrökre borított* halotti szőnyegen. Mintha csak épp az előbb szenderült volna el! Törzse szokása szerint a hátán feküdt, nem úgy, ahogy szarvasünő népének halottja: felhúzott lábbal az oldalán.

Felgöngyölt nemeztakarón pihent a feje. Fehérre *festett* arcára kendőt *feszítet*tek. Egyenes orra, telt ajka és magas homloka kiemelkedett alóla. Két kerek fémkorong világolt a szemgödreiben: jobbján arany-, balján ezüstlemez. — Azok világítanak, ejsze, az alvilági sötétségben! — Mocsárszöld volt éltében, emlékezett vissza a szeme színére. Az övé is épp olyan, többször mondta volt az öreganyja, nincs hozzá hasonló szarvas népének gyermekei között!...

Szittyóból font, aranyszemű sárkánygyík tekerődött anyja fejénél. Messzi törzsének őse. Mellén, a vörös zsinórral összekötözött keze alatt, míves ezüstpál. Hüvelykujján egy-egy parányi lángot lehelő sárkányfej. Örs apó, az *írvas* festette volna *rá?* — Gondosan levágott körmei cseréptálacskában mellette. Ahogyan az útravalóul szolgáló ételszerek és zálogok is: a maréknyi kölesmag, a vizestömlő, a hét csipetnyi só és tűzhelyük hamuja. Ezek egy részét az alvilági útját álló szörnyek tátogó szájába dobja majd. Port is kell emellett a szemükbe hintenie, hogy átengedjék a fortyogó vízű szakadékokon, a tüzes híidakon, a gomolygó füstoszlopokon... — Csuklóján, bokáján vékonyabb-vastagabb aranypercek. Gyékényből font szépítő edénye, óvó bőrtárgyakkal teli fadoboza és tojásdad fémtükre mind, mind mellette. Ládája is, az asszonyi életutat oltalmazó rovásjelekkel. Abba kerül majd temetéskor a teste.

Szívdobogva lépett a közelébe. Rövid álldigálás után lassan mellé térdelt és már-már kinyújtotta volna a kezét, hogy megsimogassa, de eszébe jutott, hogy alvilági útra való készülődésében nem zavarhatja. Felingerelheti a másvilág kapuját őrző rettenetes fenevadakat.

Nem búcsúzokodhatott sokáig, tiltott dolgot cselekedett. Nem tudta, milyen büntetés jár a kihágásért. Soha senki nem tette még ezt.

Vajon megvesszőznék a törzs előtt?

Vagy étlen-szomjan a füstölő verembe zárnák?

Vagy talán...?

Mintha anyja hangját hallotta volna tépelődése során. Megrezzent és a halott arcát borító kendőre meredt: mozog-e? Aztán hosszasan fülelt: szól-e ismét? Buzgón nyugtatgatta magát: a rügyfakasztó szél rángatja csupán kintről az ajtót.

De csakhamar tisztán és félreérthetetlenül hangosabban újra hallotta anyja kedves szavát. Tompán csendült, mintha nem a szájából, hanem a föld mélyéből jött volna elő: „Vágjál le a hajamból egy tincset, szemem fényecskéje, s őrizd a szíved felett! Szép gyöngéden szórd a *szél*be, amikor egyszer jótanácsra lesz szükséged! Visszasz*áll*nak azok hozzám, bárhol legyenek is. De senkinek se *szólj* róla, napvilágom, különben megneszelik az ártó *szellem*ek s eltérítik kérésed útját. És akkor nem siethetek a segítségedre!”

Pirka körülnézett. Hol egy szerszám, amivel a felszólításnak eleget tehetne? Anyja törét ragadta fel hirtelenében, elfeledvén, hogy *tilos* illetni a *tulajdonát*, mert a halott másvilági szelleme érte jön tizenegy esztendő múlva és magával viszi.

Kibontotta a fejékre tekert selyemsárhaj végét és egy fürtöt nyisszantott le belőle. Körülnézett, biztosan egyedül van? Senki sem látja? — Aztán sietve visszarendezgette anyja haját. Mutatóujja felső ízére csavarta a tincset, hogy bűvös-bájos gyűrűként húzza le egy pillanat múlva és a nyakán viselt bőrtarsolyba, a párányi szarvasszobor és a leányszerek közé rejtse.

Ott és akkor vert fészket benne az elhatározás: ő bizony sosem megy férjhez!

Pedig, jaj, nem is gondolhat erre: Földanya évenkénti termékenységet örökölte. Való igaz azonban, hogy a szkíta nők is *férfiakká* válhatnak harcoló férjeik távollétében, hisz úgy nőttek fel, hogy majd mindenhez értenek: nekik kell harcosokká képezni és nemzetségfőkké nevelni az otthonmaradt fiúgyermeket, ha netalántán elhullanának egy csatában a férfiak és a legények. . .

Nem beszélhetett apjának a szeretet iránti vágyáról, amely úgy *nyulánkolt* benne, mint az *égi* fény felé növő *ág*, mint a napsugár irányában *nyiladozó* virágok, azon az estén, amikor kettesben maradtak a tűznél. Elszántnak és erős akaratúnak kellett látszania, mintha a férfioldalhoz tartozna, hisz minden legénnyel felveszi a versenyt! Ellágyult leányarcát azonmód megkeményítette. Újra a tűzbe nézett: Égúr földi mása, meleget és életet adó. Eleven. Nem bírnák ki nélküle a fogcsikorgatóan kemény és az irdatlan hosszúságú teleket.

... *Hargitának*³⁴ *nevezték vala az első embert, aki Szkítia földjén élt az idő kezdetén. Égúr*³⁵ *és Boristen egyik leánya vala a felesége. Három fiát nemze véle: Lippát, Árpát és Kolost.*³⁶ *Fiai uralkodása idején, lássatok csodát, egyszer aranyeszközök hullának alá az*

³⁴Egy másik hérodotoszi eredetmondában (IV. 5.) szereplő ősatya, Targitaus nevének hangváltozata; Grandpierre K. Endre a Hargita hegynev előzményét látja ebben a mitológiai személynévben (*Aranykincsek hulltak a Hargitára*, 1990)

³⁵Jupiter a mondában

³⁶A hérodotoszi eredetmonda szereplőinek szerző egyszerűsítette nevei (IV. 5., 6.)

égből: egy eke, egy járom, egy szekerce és egy ivócsésze. Utódai próbatételére dobta le Égúr azokat. Amikor a legidősebb fiú odasietett, hogy felemelje, az arany szerszámok fellángoltak, mire ijedten búzózott vissza. Hasonlatosan járt a második fivér is. Az aranyak tüze váratlanul kialudt vala, amikor a legkisebbik, Kolos ért hozzájuk. Így ő vibette magával az égi ajándékot, az aranyat, hogy isteni elrendelésének zálogát megőrizze. Ennek utána a két idősebb testvér megtanácskozáék a történeteket s a legifjabbnak adák át a királyság rájuk eső kétharmadát. Azóta is gondosan őrzik a szent aranyakat a szkíta fejedelmek, minden évben engesztelő ajándékokkal és erényeikben megerősödve járulnak elébük. Égúr áldását tisztelik bennük.

(Hérodotosz IV. könyvének másik eredetmondája nyomán)

Kinyitotta a szemét és körülnézett. Ugyanazok a madárhangok, ugyanaz a fénylő fütenger. Az árnyékára pillantott: nagyot lépett időközben kelet felé. Újra korholni fogja a mostoha... Elgondolkodva vette a vállára a tojásos tarisznyát. Aztán váratlanul az eszébe villant: „Épp tizenegy esztendeje annak, hogy anyámat a holtak házában meglátogattam!” Megtántorodott egy pillanatra, de aztán sorsába beletörődően azt gondolta: „Jól éreztem hát, hogy nemsokára *útra* kelek. De merre? És hogyan? Lesz-e valamilyen előzetes jele? Vagy csak az utolsó pillanatban jövök rá, hogy vége a földi életemnek?” Felrázta magát: „addig viszont úgy kell élnem, ahogyan eddig tettem. Törzsünk nemes erényei szerint.

Legalább még egy tojást kell a kicsinyeknek szereznem!”

Tar Károly

Búcsú

Balassi nyomán

Már nem sokasodik, már nem aszúsodik a bú fölöttem.
Éltem elégségét, létem java részét szépen töltöttem.

Mármost józanodom, mikor tántorodom édes illatától.
Látom káprázatom, ébren ábrándozom égett világától.

Évek sorakoznak, mérgek rohamoznak félsz-felejtés helyett.
Mint rossz kábítószer, muszáj óvoszer sok-sok évem felett.

„Mint sík mezőn csak egy szál fa egyedül úgy élek”,
Semmim lombozódik, kedvem zsugorodik, henyélek.

Minden kora hajnal ébren elém nyargal, serkent megint.
Szép jó Violáktól, bögyös leányoktól, szerelemtől int.

De mint jó iparos, létem zűrzavaros jelenemben.
Már csak búcsúzásom, legyen megszokásom életemben.

Szervusz, világ-virág, szia, északkelet, tere-feré.
Rúgom a hetvenötöt, vágyam töpörödött csere-bere.

Inkább jómagamat, minthogy sok másokat eddig szerettem.
Némely igazságtól, sok rút gazságtól most búcsút vettem.

